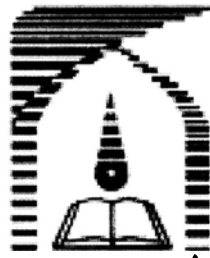

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه ترمیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

رساله‌ی دوره‌ی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی

مبانی و جلوه‌های عدالت ترمیمی در آموزه‌های دینی

محمدرضا شادمان‌فر

استاد راهنما:

دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی

استادان مشاور:

دکتر عبدالعلی توجهی

دکتر نسرین مهرا

آذر ۱۳۸۷

به نام خدا

تاییدیه اعضای هیات داوران در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضای هیات داوران نسخه نهایی رساله دکتری آقای محمدرضا شادمان فر تحت عنوان "مبانی و جلوه های عدالت ترمیمی در آموزه های دینی" را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه دکتری پیشنهاد می کند.

اعضای هیات داوران نام و نام خانوادگی رتبه علمی امضا

۱- استاد راهنما	دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی	استاد	
۲- استاد مشاور	دکتر عبدالعلی توجهی	استادیار	
۳- استاد مشاور	دکتر نسرین مهرا	استادیار	
۴- استاد ناظر	دکتر محسن رهامی	دانشیار استادیار	
۵- استاد ناظر	دکتر محمد توحیدی فر	استادیار	
۶- استاد ناظر	دکتر محمدجعفر حبیب زاده	دانشیار	
۷- استاد ناظر	دکتر محمد فرجیها	استادیار	
۸- نماینده تحصیلات تکمیلی دکتر محمد فرجیها		استادیار	

دستورالعمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاستهای پژوهشی دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد ذیل را رعایت نمایند:

ماده ۱- حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها/ رساله‌های مصوب دانشگاه متعلق به دانشگاه است و هرگونه بهره‌برداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه و رعایت آیین‌نامه‌ها و دستورالعملهای مصوب دانشگاه باشد.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی می‌باید به نام دانشگاه بوده و استاد راهنما نویسنده مسئول مقاله باشند. تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این دستورالعمل در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۲۵ در شورای پژوهشی دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب لازم‌الاجرا است و هرگونه تخلف از مفاد این دستورالعمل از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری خواهد بود. ۱۳۸۴/۶/۱۲

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته
که در سال در دانشکده دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب
آقای دکتر ، مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر و مشاوره سرکار
خانم / جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجانب محمد سعید دمانی دانشجوی رشته حقوق کیفری و مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: محمد سعید دمانی

تاریخ و امضا:

۱۳۸۷/۹/۳

تقدیم

این پژوهش را به همسر و فرزندانم که در تمام مراحل تدوین و نگارش آن با
تکل سختی‌های فراوان و مساعدت‌ها و شکیبائی‌های خویش راه را برای انجام
آن هموار کردند تقدیم می‌نمایم و از آنان صمیمانه قدردانی می‌کنم.

تقدیر و شکر

الحمد لله رب العالمین

باجد و سپاس فراوان به درگاه ایزدمنان که توفیق تدوین و نگارش این پژوهش را به این بنده می‌نمود اعطا کرد و بادرود و سلام بر آخرین فرستاده اش حضرت محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) و خاندان پاک و مطهرش، بر خود لازم می‌دانم از باب "من لم یسکر المخلوق لم یسکر الخالق" از تمام کسانی که در تدوین و نگارش این پژوهش به هر شکل راهگشا و یاورم بودند و مراد انجام کار کجک و راهنمایی کردند تقدیر و شکر کنم. به ویژه از زحمات جناب آقای دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی که فکر پژوهش در گستره‌ی موضوع تحقیق را به من القا نمودند و در تمام مراحل همواره با صبوری و جدیت مرا مورد لطف راهنمایی‌ها و راهنمایی‌ها و تذکرات خویش قرار دادند و نیز از جناب آقای دکتر عبدالعلی توحیدی که ارشادات و ارائه‌ی راهکارهای متعدد ایشان موجب غنای تحقیق گردید، شکر و سپاسگزاری می‌کنم. همچنین از دوست بزرگوارم آقای حسین سلیمانی که در زمینه‌ی آئین یهود و منابع آن کجک و مددکار من بودند و نیز از مسئولین دانشگاه ادیان و مذاهب قم که با روی باز منابع خود را در اختیارم گذاشتند کمال شکر را دارم.

چکیده

عدالت ترمیمی الگوی جدیدی در سیاست جنائی است که بر احیای حقوق بزه‌دیده و حل و فصل مسائل ناشی از وقوع بزه و ترمیم خسارت به ویژه خسارت‌های وارده بر بزه‌دیده با مشارکت آزادانه و فعال بزه‌دیده و بزه‌کار و جامعه‌ی محلی، از طریق مذاکره و گفتگو، در قالب ساز و کارهایی مانند میانجی‌گری و نشست‌های خانوادگی و ... ، و رسیدن به صلح و آشتی تأکید دارد. در آموزه‌های دینی موارد متعددی یافت می‌شود که تمام یا برخی از ویژگی‌های الگوی عدالت ترمیمی را داراست. پژوهش حاضر به بررسی جایگاه و مبانی و جلوه‌های این الگوی جدید در آموزه‌های دینی می‌پردازد و نشان می‌دهد که علاوه بر وجود جایگاه برای عدالت ترمیمی در آموزه‌های دینی، عدالت ترمیمی در این آموزه‌ها از مبانی و جلوه‌های متعددی برخوردار است. در آموزه‌های دینی رویکرد ترمیمی در غالب بزه‌های دارای بزه‌دیده ملاحظه می‌شود. در این گستره، بزه تعارض و مخالفت با جامعه محسوب نمی‌گردد؛ بلکه بزه تعدی و تجاوز اشخاص علیه یکدیگر است و موجب اخلال در روابط و مناسبات بین انسان‌ها می‌شود. در فرایند حل و فصل اختلاف ناشی از بزه، بزه‌دیده و بزه‌کار منفعل نیستند؛ بلکه به نحو مؤثری در مذاکرات و گفتگوها و رسیدن به توافق جمعی همراه با جامعه‌ی مدنی مشارکت فعال دارند. در فرایندهای حل و فصل اختلاف ناشی از بزه، هدف ترمیم روابط بین بزه‌کار با بزه‌دیده و جامعه‌ی محلی و نیز رابطه‌ی بزه‌دیده با جامعه‌ی محلی است که با وقوع بزه دچار اخلال و خدشه گردیده و بازگرداندن وضعیت - تا آنجا که امکان دارد - به حالت قبل از وقوع بزه و آرامش در جامعه است. جبران خسارت‌ها در پی گفتگو و مذاکره و توافق در نیل به این هدف مؤثر است. اهتمام و ترویج فرهنگ صلح و امنیت از طریق سفارش بزه‌دیده به بخشش و گذشت، سفارش بزه‌کار و بزه‌دیده به سازش و آشتی و سفارش جامعه به اصلاح و ایجاد سازش؛ پیشگیری از بزه و بزه‌دیدگی؛ منع تعرض به کرامت انسان؛ قاعده‌ی لاضرر و لاضرار و اهتمام به احقاق حقوق بزه‌دیده از جمله مبانی عدالت ترمیمی در آموزه‌های دینی است. ساز و کار مهم و مؤکد اصلاح ذات‌البین، رجوع به قاضی تحکیم، پرداخت دیه و خسارت به بزه‌دیده و نه به دولت و تأمین خسارت‌ها از بودجه عمومی در مواردی که از طریق دیگری میسر نیست، از جمله جلوه‌های عدالت ترمیمی در آموزه‌های دینی است.

واژگان کلیدی

عدالت ترمیمی - بزه - بزه‌دیده - بزه‌کار - جامعه‌ی محلی - اصلاح ذات‌البین - قاضی تحکیم - میانجی‌گری - سازش - ترمیم - جبران خسارت.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول - مقدمه و کلیات طرح تحقیق	۱
۱ - ۱ - تعریف مسأله و تبیین موضوع	۲
۱ - ۲ - سؤال‌های تحقیق	۷
۱ - ۳ - پیشینه‌ی تحقیق	۷
۱ - ۴ - ضرورت و اهمیت و نوآوری تحقیق	۱۰
۱ - ۵ - فرضیه‌های تحقیق	۱۳
۱ - ۶ - اهداف و کاربردهای تحقیق	۱۴
۱ - ۷ - روش تحقیق	۱۵
۱ - ۸ - طرح مباحث تحقیق	۱۶
فصل دوم - ابعاد نظری "عدالت ترمیمی" در آموزه‌های دینی	۱۸
۲ - ۱ - مفاهیم، پیشینه و جایگاه عدالت ترمیمی	۲۰

- ۲۱ ۲- ۱- ۱- تعریف "عدالت ترمیمی"
- ۲۵ ۲- ۱- ۲- پیشینه "عدالت ترمیمی"
- ۳۱ ۲- ۱- ۳- اصول و مبانی "عدالت ترمیمی"
- ۳۶ ۲- ۱- ۴- گرایش‌های "عدالت ترمیمی"
- ۴۰ ۲- ۱- ۵- کنشگران "عدالت ترمیمی"
- ۴۱ ۲- ۱- ۵- ۱- بزه‌دیده
- ۴۳ ۲- ۱- ۵- ۲- بزه‌کار
- ۴۴ ۲- ۱- ۵- ۳- جامعه‌ی محلی
- ۴۷ ۲- ۱- ۶- ساز و کارهای ترمیمی
- ۴۸ ۲- ۱- ۶- ۱- میانجی‌گری
- ۵۰ ۲- ۱- ۶- ۲- نشست هم‌اندیشی یا جلسه گفتگوی خانوادگی
- ۵۱ ۲- ۱- ۶- ۳- حلقه‌های اصلاح و درمان و سازش
- ۵۲ ۲- ۱- ۶- ۴- هیأت‌های گفتگوی بزه‌کاران و بزه‌دیدگان
- ۵۲ ۲- ۱- ۷- جایگاه "عدالت ترمیمی" در آموزه‌های دینی
- ۵۶ ۲- ۱- ۷- ۱- بزه‌های دارای جنبه حقوق‌الناسی
- ۷۲ ۲- ۱- ۷- ۲- بزه‌های دارای جنبه حقوق‌اللهی
- ۷۸ ۲- ۲- مبانی "عدالت ترمیمی" در آموزه‌های دینی

- ۷۸ ۲-۲-۱ - مبانی جامعه شناختی - جرم شناختی
- ۷۹ ۲-۲-۱-۱ - ترویج فرهنگ صلح و امنیت
- ۸۳ ۲-۲-۱-۱-۱ - سفارش به بخشش و گذشت
- ۸۵ ۲-۲-۱-۱-۲ - سفارش به سازش و آشتی
- ۸۷ ۲-۲-۱-۱-۳ - سفارش و تأکید بر اصلاح و ایجاد سازش
- ۸۹ ۲-۲-۱-۲ - پیشگیری
- ۹۳ ۲-۲-۱-۲-۱-۱ - ترغیب و تشویق بزهکار به توبه
- ۹۴ ۲-۲-۱-۲-۲-۲ - تأکید بر حقوق بزه‌دیده
- ۹۵ ۲-۲-۱-۲-۳-۲ - سفارش جامعه به پذیرش بزهکار در خود
- ۹۸ ۲-۲-۲ - مبانی بزه‌دیده شناختی
- ۹۸ ۲-۲-۱-۲ - ملاحظه‌ی کرامت انسانی بزه‌دیده
- ۱۰۴ ۲-۲-۱-۱-۱ - منع تعرض به کرامت انسان
- ۱۰۷ ۲-۲-۱-۲-۲ - رویکرد ترمیمی در کرامت انسانی
- ۱۱۰ ۲-۲-۲-۲ - قاعده‌ی "لاضرر و لااضرار"
- ۱۱۷ ۲-۲-۲-۱-۲ - مفهوم و مفاد قاعده
- ۱۲۶ ۲-۲-۲-۲-۲ - دایره شمول قاعده
- ۱۳۲ فصل سوم - جلوه‌های "عدالت ترمیمی" در آموزه‌های دینی
- ۱۳۴ ۳-۱ - ساز و کارهای ترمیمی

- ۱۳۵ ۳- ۱- ۱- اصلاح ذات‌البین
- ۱۳۷ ۳- ۱- ۱- ۱- "اصلاح ذات‌البین" در آیات قرآن کریم
- ۱۳۸ ۳- ۱- ۱- ۱- اصلاح و ایجاد سازش
- ۱۴۷ ۳- ۱- ۱- ۱- ۲- مصالحه و سازش
- ۱۵۰ ۳- ۱- ۱- ۲- "اصلاح ذات‌البین" در روایات
- ۱۵۹ ۳- ۱- ۱- ۳- رویکرد ترمیمی "اصلاح ذات‌البین"
- ۱۵۹ ۳- ۱- ۱- ۳- ارتکاب بزه موجب اخلاف در روابط میان اشخاص
- ۱۶۲ ۳- ۱- ۱- ۲- ۳- ترمیم خسارت‌ها و بازگرداندن اوضاع به حالت قبل از وقوع بزه
- ۱۶۴ ۳- ۱- ۱- ۳- ۳- مشارکت همه‌ی افراد درگیر و متأثر از ارتکاب بزه
- ۱۶۹ ۳- ۱- ۱- ۳- ۴- اجرای "اصلاح ذات‌البین" در همه‌ی مراحل رسیدگی
- ۱۷۳ ۳- ۱- ۲- رجوع به قاضی تحکیم
- ۱۸۳ ۳- ۱- ۲- ۱- قاضی تحکیم در زمان غیبت
- ۱۸۸ ۳- ۱- ۲- ۲- عدم اشتراط اجتهاد در قاضی تحکیم
- ۱۹۰ ۳- ۱- ۲- ۳- ارکان و ویژگی‌های قاضی تحکیم
- ۱۹۵ ۳- ۱- ۲- ۴- حدود اختیار قاضی تحکیم
- ۱۹۹ ۳- ۱- ۲- ۵- امتیازات قاضی تحکیم نسبت به قضات رسمی (منصوب)
- ۲۰۲ ۳- ۱- ۲- ۶- متمایز بودن قاضی تحکیم از داوری
- ۲۰۵ ۳- ۱- ۲- ۷- رویکرد ترمیمی رجوع به قاضی تحکیم

- ۲۱۱ ۳-۱-۲-۸- شیوه‌های تحقق رجوع به قاضی تحکیم
- ۲۱۶ ۳-۲- ضمانت اجراهای ترمیمی
- ۲۱۷ ۳-۲-۱- دیه و جریمه‌ی مالی
- ۲۱۸ ۳-۲-۱-۱- دیه و تاوان در بزه‌های علیه اشخاص
- ۲۱۹ ۳-۲-۱-۱-۱- قتل و جنایت عمدی
- ۲۳۱ ۳-۲-۱-۱-۲- قتل و جنایت غیر عمدی
- ۲۳۶ ۳-۲-۱-۲- خسارت و جریمه‌ی مالی در بزه‌های علیه اموال
- ۲۴۱ ۳-۲-۲- غرامت دولتی
- ۲۴۱ ۳-۲-۲-۱- پرداخت خسارت از بیت‌المال
- ۲۵۰ ۳-۲-۲-۱-۱- پرداخت به اصلاح‌گر
- ۲۵۱ ۳-۲-۲-۱-۲- پرداخت به بزه‌کار
- ۲۵۱ ۳-۲-۲-۱-۳- پرداخت مستقیم به بزه‌دیده
- ۲۵۲ ۳-۲-۲-۲- پرداخت دیه از بیت‌المال
- ۲۵۳ ۳-۲-۲-۲-۱- نامشخص بودن قاتل
- ۲۵۵ ۳-۲-۲-۲-۲- عدم توانایی قاتل در پرداخت دیه
- ۲۵۸ ۳-۲-۲-۲-۳- عدم دسترسی به قاتل
- ۲۶۰ ۳-۲-۲-۲-۴- عدم توانایی مالی عاقله یا عاقله نداشتن قاتل
- ۲۶۲ ۳-۲-۲-۲-۵- خطای قاضی

۲۶۵	نتیجه گیری و پیشنهادها
۲۶۶	الف - نتیجه گیری
۲۷۶	ب - پیشنهادها
۲۸۴	کتاب نامه
۲۸۵	الف) فارسی
۲۸۵	کتابها
۲۸۸	مقالات
۲۹۲	رساله ها و پایان نامه ها
۲۹۴	قوانین و لوایح قضایی
۲۹۵	ب) عربی
۳۰۶	ج) انگلیسی
۳۰۹	چکیده ی انگلیسی

فصل اول

مقدمه و کلیات طرح تحقیق

- تعریف مسأله و تبیین موضوع
- سؤال‌های تحقیق
- پیشینه‌ی تحقیق
- ضرورت و اهمیت و نوآوری تحقیق
- فرضیه‌های تحقیق
- اهداف و کاربردهای تحقیق
- روش تحقیق
- طرح مباحث تحقیق

برای مشخص شدن شالوده و ساختار کلی تحقیق در مورد مبانی و جلوه‌های عدالت ترمیمی در آموزه‌های دینی، در این فصل به عنوان مقدمه و کلیات طرح تحقیق به معرفی مسأله و تبیین موضوع آن، بیان سؤال‌ها، پیشینه، ضرورت و اهمیت و نوآوری، فرضیه‌ها، اهداف و کاربردهای پژوهش، روش تحقیق و طرح مباحث آن پرداخته می‌شود.

۱-۱- تعریف مسأله و تبیین موضوع

عدالت کیفری مورد اعمال در دو سده‌ی اخیر به عنوان عدالت کیفری سنتی (کلاسیک) یا متعارف معرفی می‌شود. عدالت کیفری سنتی به دو شکل مطرح گردیده است. در ابتدا و در پی انتشار کتاب "رساله‌ی جرائم و مجازات‌ها" توسط آقای سزار بکاریا^۱ محور توجه عدالت کیفری بزه بود و عدالت کیفری ناظر به بزه یعنی "فعل یا ترک فعلی که علیه منافع و مصالح جامعه ارتکاب می‌یافت"، بود و به بزه‌کار و متضرر از بزه خیلی توجه نداشت. این شکل از عدالت کیفری به

1 - Cesare Beccaria.

عدالت کیفری سزا دهنده^۱ یا تنبیهی موصوف گردیده است.^۲

پس از مدتی و با ظهور مکتب تحقیقی در حقوق کیفری و انتشار کتاب "انسان بزهکار" آقای سزار لومبروزو^۳ و تولد علم جرم‌شناسی^۴ توجه از بزه برداشته و به مرتکب آن یعنی بزهکار متمرکز شد و محور توجه عدالت کیفری، بزهکار و چگونگی بازپروری و اصلاح او قرار گرفت و کماکان به بزه‌دیده توجهی نشد. به این شکل از عدالت کیفری، عدالت کیفری بازپرورانه^۵ اطلاق می‌گردد.^۶ کیفر در الگوی سنتی عدالت کیفری، بعد اخلاقی داشته و خطای اخلاقی بزهکار مجازات می‌شود.^۷ عدالت کیفری سنتی در هیچ کدام از دو شکل آن نتوانسته است به اهداف مورد نظر برسد. عدم موفقیت کیفر بزهکار در بازدارندگی از ارتکاب بزه^۸، عدم موفقیت در بازپروری بزهکاران^۹، تراکم زیاد زندان‌ها^{۱۰}، طولانی بودن روند رسیدگی^{۱۱}، خصومت‌آمیز بودن

1 - Retributive Criminal Justice.

۲ - نجفی ابرندآبادی، علی حسین، «از عدالت کیفری کلاسیک تا عدالت ترمیمی»، *مجله تخصصی دانشگاه علوم اسلامی رضوی*؛ شماره ۹ - ۱۰، سال سوم، پاییز و زمستان ۱۳۸۲، صفحه‌های ۱۱ تا ۱۳.

3 - Cesare Lombroso.

4 - Criminology.

5 - Rehabilitative Criminal Justice.

۶ - شیری، عباس؛ *عدالت ترمیمی (مبانی و کنشگران)*؛ رساله‌ی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ۱۳۸۴، صفحه‌ی ۸۰.

7 - Nesser, J.J.; *Restorative Justice as Reaction of crime*; 2001.

[http://ssw.ch.umn.edu/rjp Resources/documents/pdf](http://ssw.ch.umn.edu/rjp/Resources/documents/pdf)

۸ - نجفی ابرندآبادی، علی حسین، «از عدالت کیفری کلاسیک تا عدالت ترمیمی»، پیشین، صفحه‌ی ۱۴.

9 - Johnstone, Gerry; *Restorative Justice, Ideas, Values, Debates*; USA & Canada, Willan Publishing, 2002, P. 130.

۱۰ - شیری، عباس، پیشین، صفحه‌ی ۸۱.

۱۱ - غلامی، حسین؛ *عدالت ترمیمی*؛ چاپ اول، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۵، صفحه‌ی ۶۴.

فرایند رسیدگی^۱، پرهزینه بودن^۲، بی‌توجهی به کسانی که مستقیماً یا غیرمستقیم بزه علیه آنان وقوع یافته و از ارتکاب بزه آسیب و خسارت دیده‌اند و نیازها و خواسته‌های آن‌ها و تلقی کردن جامعه و دولت به عنوان بزه‌دیده^۳ از جمله انتقادهایی است که بر الگوی عدالت کیفری سنتی وارد شده است. در پی این انتقادات و آشکار شدن ناکارآمدی عدالت کیفری سنتی در هر دو شکل آن یعنی سزادهنده و بازپرورانه، راه‌حل‌های متفاوتی حتی تا مرز الغای نظام کیفری^۴ ارائه شده است. یکی از راه‌های برون‌رفت از این وضعیت طرح و پیگیری الگویی برای دخالت دادن بزه‌دیده در روند رسیدگی است. در این راستا الگوی جدیدی در سیاست جنائی مطرح گردید که به "عدالت ترمیمی"^۵ موسوم گشته است. این قسم از عدالت کیفری نظر و توجه خود را از بزه و بزه‌کار به بزه‌دیده و جبران انواع خسارت‌های وارد بر او معطوف نموده است.^۶

اهمیت این دیدگاه در این است که اعتقاد دارد ارتکاب بزه در درجه‌ی اول به بزه‌دیده ضربه وارد می‌آورد و آنچه در درجه‌ی اول اهمیت قرار دارد توجه به بزه‌دیده و جبران خسارت‌های مادی، معنوی، روحی، روانی و عاطفی وارده بر او و جلوگیری از بزه‌دیدگی مجدد وی است.^۷ از

۱ - همان ، صفحه‌ی ۶۵.

2 - Johnstone , Gerry & Daniel W. Van Ness ; *Handbook of Restorative Justice* ; Willan Publishing , 2007 , P. 5.

۳ - شیری ، عباس ، پیشین.

۴ - نجفی ابرندآبادی ، علی حسین ، «از عدالت کیفری کلاسیک تا عدالت ترمیمی» ، پیشین ، صفحه‌ی ۱۶.

5 - Restorative Justice.

۶ - زهر ، هوارد ؛ *کتاب کوچک عدالت ترمیمی* ؛ ترجمه‌ی حسین غلامی ، چاپ اول ، تهران ، انتشارات مجد ، ۱۳۸۳ ، صفحه‌ی ۳۲.

۷ - غلامی ، حسین ، «عدالت ترمیمی» ؛ *علوم جنائی* ، مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری ؛ چاپ اول ، تهران ، انتشارات سمت ، ۱۳۸۳ ، صفحه‌ی ۷۳۱.

طرف دیگر، این دیدگاه معتقد است حل و فصل اختلاف ناشی از ارتکاب بزه و آشتی بین طرف‌های ذی‌نفع نیز نه توسط قدرت حاکمه و دولت بلکه، توسط جامعه‌ی محلی^۱ و با حضور فعال بزه‌دیده و بزهکار در چارچوب میانجی‌گری^۲، مذاکره^۳ و گفتگو^۴، مصالحه^۵، نشست^۶ و که ساز و کارهای^۷ مختلف "عدالت ترمیمی" محسوب می‌شوند، باید صورت پذیرد.^۸

بر خلاف عدالت کیفری سنتی که در آن طرف‌های اختلاف و دعوی فقط دولت و بزهکارند، از نظر طرفداران دیدگاه "عدالت ترمیمی" طرف‌ها و کنشگران "عدالت ترمیمی" بزه‌دیده، بزهکار و جامعه‌ی محلی هستند.^۹ الگوی "عدالت ترمیمی" ارتکاب بزه را نقض قوانین و مقررات رسمی و مخالفت با دولت نمی‌پندارد، بلکه آن را به عنوان یک اختلاف و تعارض در روابط اشخاص قلمداد می‌نماید.^{۱۰}

با توجه به اقبال مسئولین قضایی کشور به مباحث "به کارگیری جایگزین‌های کیفر" (کیفرزدایی)^{۱۱} و "حل و فصل غیر قضایی" (قضازدایی)^{۱۲} و اهتمام به پیش‌برد حقوق شهروندی و نیز با عنایت به اصل چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبنی بر لزوم اسلامی بودن

-
- 1 - Community.
 - 2 - Mediation.
 - 3 - Negotiation.
 - 4 - Dialogue.
 - 5 - Composition.
 - 6 - Conferencing.
 - 7 - Process.

۸ - زهر، هوارد، پیشین، صفحه‌ی ۴۵.

۹ - غلامی، حسین؛ *عدالت ترمیمی*؛ ۱۳۸۵، پیشین، صفحه‌ی ۱۰.

10 - Zehr, Howard ; *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice* ; scottsdale , Herald Press , 1990 , P. 181.

11 - Depenalisation.

12 - Diversion.

قوانین و مقررات کشور و با نگاهی به الگوی "عدالت ترمیمی" و ساز و کارهای آن درمی‌یابیم که این الگو می‌تواند کاربردهایی در حقوق ایران داشته باشد. زیرا در آموزه‌های دین مقدس اسلام بزه‌دیده و ترمیم و جبران خسارت‌های وارده به او در غالب بزه‌ها محور و هدف است و هم ادله‌ی نقلی و هم ادله‌ی عقلی بر ترمیم و جبران خسارت و خسارت‌زدایی تأکید دارند. به عبارت دیگر، علاوه بر وجود جلوه‌های "عدالت ترمیمی"، مفهوم آن نیز مورد توجه است و دارای مبانی خاص خود است که باید محدوده و راه‌کارهای آن مطالعه و تبیین گردد.

بر این اساس مسأله‌ی این تحقیق عبارت است از این که رویکرد آموزه‌های دینی به بزه و بزه‌دیده و بزه‌کار چگونه است و در آموزه‌های دینی چه تدابیری در پاسخ به پدیده‌ی بزه‌کارانه برای بزه، بزه‌دیده و بزه‌کار اندیشیده شده است. آیا رویکرد آموزه‌های دینی در این موارد صرفاً کیفری و سرکوبگر است، یا رویکردی ترمیمی است و در پی ایجاد صلح و آشتی و جبران خسارت‌های وارده است؟ در این صورت مبانی و جلوه‌های آن کدامند؟

به منظور تبیین بیشتر این مسأله و مطالعه‌ی تطبیقی آن در سایر ادیان ابراهیمی (مسیحیت و یهودیت)، از یک طرف با عنایت به این واقعیت که در میان ادیان ابراهیمی، اسلام و یهودیت دارای شریعت هنجارساز هستند و علاوه بر امور اخروی برای این دنیا نیز احکام و برنامه دارند، در حالی که مسیحیت علاوه بر این که در نظر پیروانش دین غیر یهودی تلقی نمی‌شود، در نهایت عالمان مسیحی^۱ این دین و ظهور حضرت عیسی (علیه السلام) را به گونه‌ای تفسیر نمودند که

۱ - کتاب مقدس، عهد جدید، نامه‌ی پولس به مسیحیان غلاطیه، ۲: ۲۱ و ۴: ۵-۴؛ نامه‌ی پولس به مسیحیان روم، ۵: